

Stjepan Mesić

BEZENTITETSKA BOSNA I HERCEGOVINA – RJEŠENJE ZA POSTIZANJE I ODRŽAVANJE KONSTITUTIVNOSTI I RAVNOPRAVNOSTI HRVATA U BOSNI I HERCEGOVINI

Dopustite mi prije svega zahvaliti se na pozivu koji mi je upućen za sudjelovanje na ovome znanstvenom skupu u organizaciji Centra *Miko Tripalo*. Imao sam već zadovoljstvo sudjelovati na skupovima u organizaciji Centra, koji su uvijek bili vrlo stručni i tematski aktualni. Jednako tako, bavili su se problemima koji su dugoročno vrlo važni za Republiku Hrvatsku i razvoj hrvatskoga društva, kao i za naše nacionalne interese. U tome svjetlu vidim aktualnost i važnost današnje teme: *Hrvati u Bosni i Hercegovini: problemi ustavnog položaja, kulturni razvoj i nacionalni identitet*. Koliko je ta tema aktualna već s obzirom na političko stanje u Bosni i Hercegovini, nije potrebno posebno analizirati, kao ni to koliko je važna s obzirom na položaj Hrvata u susjednoj državi.

Bosna i Hercegovina u mnogo je čemu posebna država, ne samo u europskim nego i u svjetskim razmjerima. Zbog svoje povijesti, bitno obilježene posljedicama najprije crkvenoga raskola, a onda i prodora Osmanlija, Bosna i Hercegovina često je bila tretirana i kao svačija i kao ničija zemlja, kojoj su od gubitka samostalnosti u 15. stoljeću sudbinu krojile europske i svjetske sile. Hrvatski narod više ili manje dijelio je sudbinu zemlje u kojoj je živio, malokad u mogućnosti da odlučuje o njoj i o svom statusu u njoj. Nažalost, posljednji rat na prostorima bivše države, koji je demografski, ekonomski i politički

najgore pogodio upravo Bosnu i Hercegovinu, produbio je sve moguće probleme koji su se stoljećima gomilali. Daytonski mirovni sporazum zaustavio je rat, ali nije uspio trajno urediti odnose ni na političkoj niti na ustavnopravnoj razini. U tim okolnostima Hrvati su se našli u najranjivijem položaju, prije svega zbog najmanje brojnosti, zbog nekih pogrešnih političkih procjena hrvatske politike tijekom i nakon rata, zatim zbog velike otežanosti povratka, osobito na području Republike Srpske, kao i zbog nekih rješenja proizašlih kako iz slova, tako i iz naknadnih tumačenja Daytonskoga mirovnog sporazuma.

Problemi su se i posljednjih godina zapuštali umjesto da su se rješavali, pa je Bosna i Hercegovina dovedena u stanje permanentne političke krize, u čemu međunarodna zajednica nije bez odgovornosti jer je preuzela ne samo mentorsku, nego i upravljačku funkciju u mnogim segmentima funkcioniranja države. Takvo stanje na dulji rok nije održivo, što shvaća i međunarodna zajednica, koja sada potiče razgovore o novom ustavnom i upravnom ustroju Bosne i Hercegovine. U tim razgovorima Hrvati imaju priliku učvrstiti svoj položaj pod uvjetom da se legitimiraju kao faktor političke stabilnosti države i pokažu potrebnu dosljednost u zagovaranju ravnopravnosti svih konstitutivnih naroda. Ovo sam naveo imajući na umu ustavni položaj Hrvata, određen Ustavom Bosne i Hercegovine, koji kao Aneks IV. čini sastavni dio »Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini«, potpisan u Daytonu 14. 12. 1995. U preambuli Ustava stoji da su Hrvati, zajedno s Bošnjacima i Srbima, konstitutivan narod u Bosni i Hercegovini. Iako spomenuta samo u preambuli, ta konstitutivnost ustavni je izvor ravnopravnosti Hrvata u Bosni i Hercegovini, koja je i povijesno neupitna. Samim tim Hrvati nisu manjina, nego narod sa svim političkim pravima i odgovornostima glede utemeljenja, opstanka i razvoja Bosne i Hercegovine.

Republika Hrvatska, kao supotpisnik Daytonskoga sporazuma, ima pravo brinuti se da Hrvati u Bosni i Hercegovini mogu konzumirati prava i ispunjavati odgovornosti koje imaju kao konstitutivan narod. Na takvu brigu upućuje i članak 10. Ustava Republike Hrvatske, koji izriče opredjeljenje da se »dijelovima hrvatskog naroda u

drugim državama jamči osobita skrb i zaštita Republike Hrvatske«. »Skrb i zaštita«, kako navodi Ustav, pri tome moraju biti transparentni, usklađeni s istinskim potrebama Hrvata, s mogućnostima i interesima Republike Hrvatske, ujedno ugrađeni u načelo poštivanja suverenosti susjedne države te razvijanja politike prijateljstva i suradnje između Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Pomoć Hrvatske Hrvatima Bosne i Hercegovine ima dakle biti i u funkciji izgradnje stabilnih međudržavnih odnosa. Zato politika Zagreba ne može biti mentorska, nego se mora razvijati unutar jasno definiranih mehanizama, prije svega u sklopu rada Međudržavnog vijeća i u dijalogu s predstavnicima državnih tijela Bosne i Hercegovine, kao i s političkim predstavnicima Hrvata. Na tim načelima Hrvatska može pridonositi očuvanju konstitutivnosti Hrvata, što je, uvjeren sam, i bitan doprinos stabilnosti Bosne i Hercegovine, samim tim i cijele regije. To je vrlo važno i zbog činjenice da su Hrvatska i Bosna i Hercegovina države koje su povijesno, geoprometno, privredno i na druge načine bitno upućene jedna na drugu. Republika Hrvatska stoga je vrlo zainteresirana za očuvanje i razvoj Bosne i Hercegovine kao demokratske i stabilne države triju ravnopravnih naroda. Dosljednost Republike Hrvatske u toj politici omogućuje nam da isto zahtijevamo od svih koji su uključeni u proces pregovora o novom sporazumu o unutarnjem političkom ustroju i funkcioniranju Bosne i Hercegovine, pri čemu osobito mislim na Republiku Srbiju.

Budući, da je od presudne važnosti da Hrvati u Bosni i Hercegovini svoj politički identitet i subjektivitet potvrđuju i ostvaruju u toj državi, pitanje o konstitutivnosti ostaje u žarištu interesa. U ovom trenutku, kada se pod pokroviteljstvom i uz sudjelovanje međunarodne zajednice vode pregovori između političkih predstavnika triju naroda o novim ustavnim rješenjima u Bosni i Hercegovini, a to se događa u sjeni početka procesa Radovanu Karadžiću, konstitutivnost svih triju naroda, kao izvor njihove ravnopravnosti, valja uzeti s najvećom ozbiljnošću kao nosivi stup njezina održanja. To pretpostavlja također da nijedan narod ne može za sebe prisvajati ulogu državotvornog naroda, jer bi takav politički debalans značio put u raspad Bosne i Hercegovine. A to ne bi bio poraz samo za Bosnu i Hercegovinu, nego

i za međunarodnu zajednicu, koji bi se osjetio ne samo u ovoj regiji nego i u mnogo širim razmjerima.

Kada je riječ o kulturnom razvoju Hrvata u Bosni i Hercegovini, tada prije svega valja ustvrditi da nacionalni identitet u velikoj mjeri počiva na kulturnom identitetu. Dugo strepeći za svoj opstanak u različitim povijesnim okolnostima, hrvatski narod je svugdje gdje živi sačuvao ime i nacionalnu samobitnost zahvaljujući u velikoj mjeri održanju svojih kulturnih tradicija u različitim zavičajnim iskazima, čemu ovdje kao bitan element dodajem i vjersku tradiciju. Razumije se, kultura hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini vrlo je raznolika i ujedno obilježena nekim elementima tradicija bošnjačke i srpske, odnosno islamske i pravoslavne kulture – s kojima je hrvatska kultura stoljećima u neposrednom doticaju. To je vidljivo prije svega u jeziku, koji ima neka obilježja što ga razlikuju od standardnoga hrvatskoga književnog jezika koji je u upotrebi u Republici Hrvatskoj; to je također vidljivo u književnosti, u glazbi, i na drugim kulturnim područjima, sve do kulture prehrane, socijalnih odnosa itd. Riječ je, dakle, o posebnom i raznolikom nacionalnom kulturnom bogatstvu u interkulturalnom okruženju. Pri tome se uviđa potreba daljnjeg razvoja međukulturne suradnje, kako unutar Bosne i Hercegovine na unutar nacionalnoj i međunacionalnoj razini, tako i u suradnji s kulturnim ustanovama u Hrvatskoj, u kojima su angažirani brojni Hrvati, ali i ljudi drugih nacionalnosti podrijetlom iz Bosne i Hercegovine. Stoga su kulturna prožimanja vrlo snažna. Pri tome se nakon posljednjeg rata događa i zanimljiv fenomen utjecaja tradicijske hrvatske kulture iz Bosne u nekim područjima Hrvatske, osobito u zapadnoj Slavoniji i Lici, gdje doseljeni Hrvati iz Bosne mijenjaju kulturni krajolik pojedinih naselja i krajeva.

Kada je riječ o nacionalnom identitetu Hrvata u Bosni i Hercegovini, može se reći da je on u stanovitom smislu dvoslojan. Nema sumnje

da velika većina Hrvata doživljava Bosnu i Hercegovinu svojom domovinom. Na referendumu 29. veljače i 1. ožujka 1992. većina Hrvata izjasnila se za nezavisnost Bosne i Hercegovine, uz ostalo i u uvjerenju da će Bosna i Hercegovina tražiti i naći partnerski razvojni oslonac upravo najviše u Hrvatskoj. Može se reći da je domovinski identitet, odnosno osjećaj za Bosnu i Hercegovinu kao domovinu, snažno prisutan kod Hrvata i dio je njihova nacionalnog identiteta.

Element državnosti u njihovu identitetu manje je prisutan zbog nekoliko razloga: prije svega, zbog nerijetko loših povijesnih iskustava pod raznim režimima vlasti u Bosni i Hercegovini te samim tim zbog ambivalentnog doživljaja bosanskohercegovačke države i državnosti, koja je, može se reći, stalno u procesu općeg preispitivanja. Nadalje, važan razlog tome je blizina Hrvatske i poistovjećivanje s njom kao s matičnom nacionalnom državom i opća povezanost s njome. Također, razlog se može naći u općem manjku demokratske kulture, u diskontinuitetu nacionalnih političkih institucija, odnosno nedovoljnoj političkoj samosvijesti bosanskohercegovačkih Hrvata, a na kraju i u nedovoljnoj ustavnoj i zakonskoj zajamčenosti ravnopravnosti Hrvata u Bosni i Hercegovini.

Što je rješenje za Hrvate u Bosni i Hercegovini kako bi se postigla i održala njihova konstitutivnost i ravnopravnost? Želim odmah reći da stvaranje trećeg entiteta ne smatram rješenjem. Prije svega, ono bi moralo biti nametnuto izvana, a tu već leži korijen novih kriza. Njegova uspostava otvorila bi spiralu novih sporova, posebno s Bošnjacima, s kojima su Hrvati sada u Federaciji BiH, a koji bi došli u položaj izoliranosti, sa svim posljedicama koje to nosi. Takvo rješenje, nadalje, bilo bi teritorijalno više ili manje minimalističko, prema kojemu bi velik dio Hrvata bio osuđen na život izvan svog entiteta, odnosno prepušten asimilaciji ili iseljenju te vjerojatnom gubitku i formalne konstitutivnosti u drugim dvama entitetima. To bi zapravo značilo prihvaćanje rezultata miloševićevske agresije i rata, da ne govorim o posljedicama koje bi to imalo za jedinstvo države, a onda i za sigurnost u regiji i cijeloj Europi.

Rješenje vidim u inzistiranju na tome da novi Ustav poštuje konstitutivnost svih triju naroda na cijelome teritoriju Bosne i Hercego-

vine, da jamči kulturnu autonomiju u ozračju interkulturalnosti te da izgradi temelje političkih, poreznih, sigurnosnih, upravnih i drugih mehanizama koji će jednako funkcionirati na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine. To bi moglo omogućiti Bosni i Hercegovini da u mnogo većoj mjeri funkcionira kao država. Sve to vodilo bi logično ukidanju entiteta kao paradržava i novoj regionalizaciji cijele Bosne i Hercegovine prema geoprometnim, ekonomskim, povijesnim i drugim kriterijima. Nacionalni kriterij bio bi uvažen, ali on ne bi bio jedini. To bi smanjilo napetosti unutar države, relaksiralo bi međunacionalne odnose u Bosni i Hercegovini, pojednostavilo bi i pojeftinilo upravu zemlje, te napokon i širom otvorilo put Bosni i Hercegovini u Europsku uniju.

Ključne poteze u svemu tome mora međutim učiniti međunarodna zajednica, koja mora politički osigurati ustavne i druge reforme i tako otvoriti put Bosni i Hercegovini u NATO i Europsku uniju. Nažalost, međunarodna zajednica, koja od početka krize i rata luta u traženju rješenja, ni danas nema jedinstven stav. Ostane li tako, ostane li Bosna i Hercegovina talac interesnih nadmetanja svjetskih sila, prijeteći opasnost da se kriza produbi, pa i prelije izvan granica Bosne i Hercegovine, a onda nitko nema dobrih nego samo manje loša rješenja. Hrvati u Bosni i Hercegovini zato imaju najviše interesa da nastoje oko što boljih rješenja i da u njih uvjere i predstavnike međunarodne zajednice, kao i političke predstavnike Srba i Bošnjaka. Pri tome dobra rješenja za Bosnu i Hercegovinu znače i dobra rješenja za sve Hrvate koji u njoj žive, a samim tim i za Hrvatsku. U nalaženju tih rješenja Hrvatska svakako može pomoći transparentnom i konstruktivnom politikom.